

2.7. AZ OKTATÁS MEGTÉRÜLÉSI RÁTÁI, 2011–2021

HERSKOVITS DÁVID & VARGA JÚLIA

Bevezetés

Ebben az alfejezetben az OECD számításai alapján azt mutatjuk be, hogy az OECD-országokkal összehasonlítva hogyan változott az oktatás egyéni és állami (pénzügyi) belső megtérülési rátája Magyarországon. Ezek a számítások arra próbálnak válaszolni, hogy – ha a pénzbeli hasznot vesszük figyelembe –, mennyire éri meg tanulni (például diplomát vagy érettségit szerezni) az egyén számára, és hogy mennyire érdemes a kormánynak (a költségvetésnek) az oktatásra költenie. Az OECD a felsőoktatás és a középfokú oktatás megtérülésére közöl számítási eredményeket. Az egyes oktatási szintek jövedelmezőségét a megelőző oktatási fokozathoz képest vizsgálják, vagyis a felsőoktatás esetében arra a kérdésre keresik a választ, hogy mennyire jövedelmező a felsőoktatási végzettség megszerzése azzal összehasonlítva, mintha valaki csak középfokú végzettséget szerzett volna, illetve hogy mennyire jövedelmező a középfokú végzettség megszerzése ahhoz képest, mintha valaki nem tanult volna tovább középfokon. A megtérülési-rátaszámításokat az úgynevezett teljes módszer segítségével végzik (lásd erről részletesebben például *Psacharopoulos*, 1985, *Psacharopoulos–Patrinos*, 2004, *Varga*, 1998). A megtérülési számítások az oktatás összes költségét figyelembe véve vizsgálják az oktatás jövedelmezőségét, szemben például a kereseti hozam vizsgálatával, amely módszerben az oktatás költsége az elmulasztott keresetekre korlátozódik (lásd a 2.6. alfejezetet). Ezért a módszer segítséget nyújthat sok oktatáspolitikai döntésben.

Módszerek

Az OECD a megtérülési-rátaszámításokhoz a vizsgált végzettségi fokozat megszerzésének összes költsé-

ségét és összes – a teljes életpálya során megszerezhető – pénzbeli hozamát igyekszik számításba venni. A belső megtérülési ráta az a kamatláb, amely mellett az oktatás teljes életpálya alatt elérhető hozamának jelenértéke megegyezik az adott oktatási fokozat teljes megszerzési költségeinek diszkontált jelenértékével. Az oktatás megtérülési rátája úgy értelmezhető, mint az a kamatláb, amelyre az egyén aktív életpályája során minden évben számíthat a magasabb szintű oktatásba történt befektetéséből.

Az OECD két szereplő szemszögéből vizsgálja az oktatás megtérülési rátáját: az egyén és a költségvetés szempontjából.¹ E szereplők számára különbözik az oktatás haszna és az oktatás költségei is, így különböző lesz az egyéni és a pénzügyi (állami) megtérülési ráta is.

Az *egyén* számára a haszon az a többletkereset, amelyet az magasabb oktatási fokozat elvégzése következtében a teljes életpályája alatt megkeres – feltéve, hogy az egyén sikeresen belép a munkaerőpiacra. Az OECD azt tekinti többletkeresetnek, amennyivel a magasabb végzettségűek foglalkoztatásból származó jövedelme nagyobb az eggyel alacsonyabb végzettségűek foglalkoztatásból származó jövedelménél a jövedelemadó és a társadalombiztosítási járulékok megfizetése után. A *kormányzat* szempontjából az oktatás haszna az az összes adó- és egyéb járuléktöbblet, amelyet az többlet-oktatás miatt megnövekedett jövedelmeknek köszönhetően be tud szedni.

Az egyén és a kormányzat szempontjából az oktatás költsége a közvetlen és közvetett költségek összege. A közvetlen *egyéni* költségek a háztartások oktatásra fordított összes kiadása. Ide tartoznak az oktatási intézményeknek történő kifizetések (tandíj, beiratkozási díj stb.), valamint az oktatási intézményeken kívüli oktatási javak és szolgáltatások (tanszerek, korrepetálás stb.) költségei. Az egyéni közvetett költség az elmulasztott kereset. Az oktatási részvétel miatt a diá-

¹ Más munkák a társadalmi megtérülési rátát is szokták vizsgálni, amely nem egyezik meg a pénzügyi megtérülési rátával (lásd erről például *Psacharopoulos–Patrinos*, 2004).

kok nem tudnak dolgozni, vagy nem tudnak annyit dolgozni, mint amennyit akkor dolgozhatnának, ha nem tanulnának, ez az elmulasztott kereset az egyén számára az oktatási részvétel közvetett költsége. Az OECD az elmulasztott kereseteket az oktatásban nem részt vevő, hasonló korú, egy oktatási fokozattal alacsonyabb végzettségűek tényleges keresetével méri (tehát például a felsőoktatásban tanulók elmaradt keresetét a középfokú végzettségűek keresetével). Az OECD 2016 óta az elmulasztott keresetekbe csak a munkajövedelmet számítja be, a traszfereket nem, és ettől kezdődően az elmulasztott kereseteket korrigálják a hallgatók részmunkaidős jövedelmével is (lásd később a 2. lábjegyzetet is).

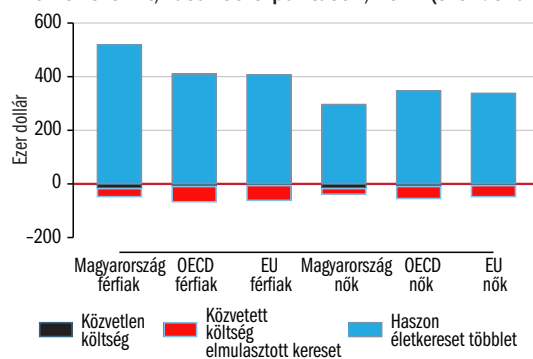
A kormányzat szempontjából az oktatás közvetlen költsége a kormányzat által a tanulók oktatására fordított kiadások. Ide tartoznak az oktatási intézményekre fordított közvetlen állami kiadások, a diákoknak és háztartásoknak nyújtott állami ösztöndíjak és egyéb támogatások, valamint az egyéb magánszervezetek oktatási célú transzferei és kifizetései (a diákhitelek az OECD nem veszi számításba a belső megtérülési ráta becslésekor). Az oktatás közvetett költsége pedig a pénzügyi megtérülési ráta számításainál az elmaradt adó- és járulékbévételek, amelyeket az állam akkor kapott volna, ha az egyén a továbbtanulás helyett a munkaerőpiacra lépett volna. A közvetett költségek és az oktatás hasznának számításakor is korrigálják az adatokat annak valószínűségével, hogy valaki az adott végzettséggel sikeresen talál munkát.

A számítások két periódusra osztják fel az egyének életpályáját. A beruházási periódus az oktatás időtartama, az oktatás költségei csak ekkor merülnek fel a számításokban, a haszon begyűjtésének időszaka pedig az oktatás utáni aktív időszak. (Egységesen 64 éves nyugdíjazással számolnak, és a nyugdíjakat nem veszik számításba a hasznok között).

Az OECD külön számítási eredményeket közöl a nők és férfiak megtérülési rátáira, mivel ezek nagyon különbözőek lehetnek. A 2.7.1. ábra dollárban vásárlóerő-paritáson mutatja be a felsőoktatás egyéni költségeit és hasznát a nők és a férfiak számára. A fel-

sőoktatáshoz kapcsolható többlet-életkereset Magyarországon is és az OECD és EU átlagában is kisebb, mint a férfiak többlet-életkeresete. A különbség Magyarországon a legnagyobb – külön említést érdemel, hogy 2021-ben Magyarországon volt a legnagyobb a férfiak többlet-életkeresete az OECD- és az EU-átlaggal összehasonlítva, a nők esetében viszont a legkisebb többlet-életkeresetet látjuk. Az oktatás közvetett költségei, vagyis az elmulasztott keresetek teszik ki az összes oktatási költség nagyobb hányadát, de Magyarországon a legnagyobb a felsőoktatás összes költségen belül a közvetlen költségek aránya. Az oktatás összes költsége mindhárom csoportban kisebb a nők, mint a férfiak számára, mivel mindenhol valamivel kisebbek a nők felsőoktatási tanulmányok miatt elmulasztott keresetei. A legnagyobb különbséget ebben is Magyarországon látjuk, mivel a magyar nők középfokú végzettséggel is kevesebbet keresnek a középfokú végzettségű férfiakhoz képest, mint az OECD vagy EU átlagában a középfokú végzettségű nők a középfokú végzettségű férfiakhoz képest.

2.7.1. ábra: A felsőoktatás egyéni költségei és haszna nemek szerint, vásárlóerő-paritáson, 2021 (ezer dollár)

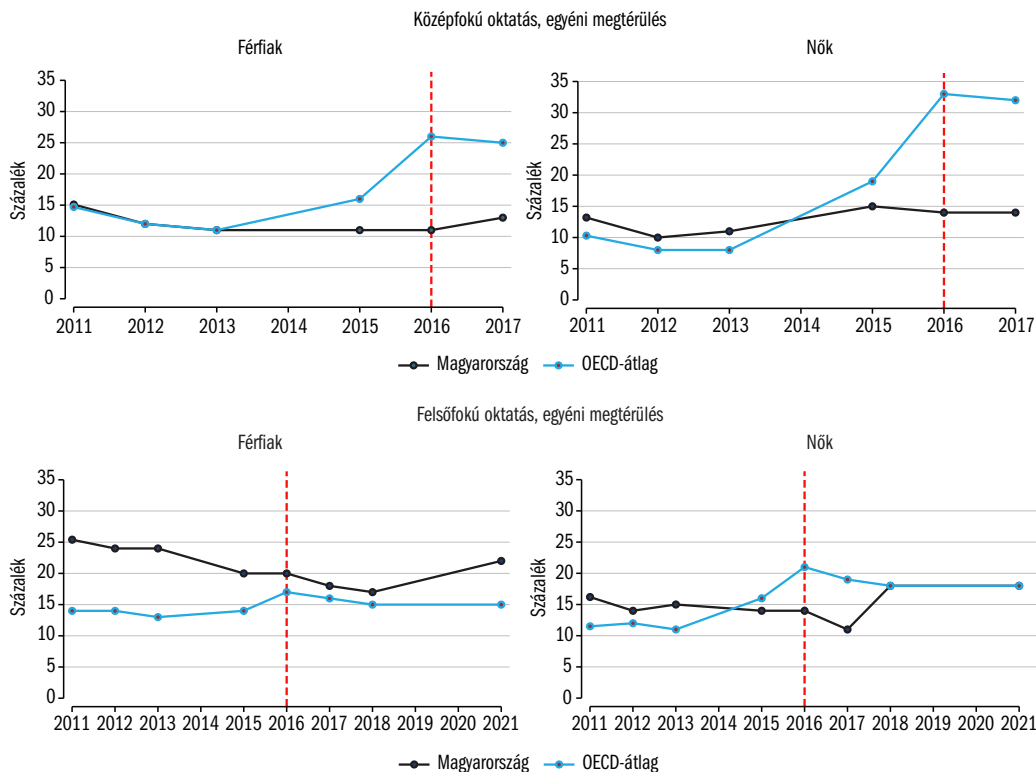

Forrás: OECD (2024) A4. táblázat adatai alapján.

Egyéni megtérülési ráták

A 2.7.2. ábra a középfokú és a felsőfokú oktatás egyéni megtérülési rátáinak változását mutatja be a férfiak és nők számára. A középfokú oktatásra vonatkozóan 2017-ig, a felsőoktatásra 2021-ig állnak rendelkezésre adatok (2014-re, 2019-re és 2020-ra nem készül-

2.7.2. ábra: A középfokú és felsőfokú végzettség egyéni belső megtérülési rátája Magyarországon és az OECD-országokban 2011–2021, százalék

Forrás: OECD *Education at a Glance* című kiadvány megfelelő évei.

tek számítások egyik oktatási fokozat esetében sem). A 2016 előtti és 2016 utáni adatok időben nem összehasonlíthatók módszertani változások következtében,² de nemek szerint, valamint Magyarország és az OECD-átlagok között értelemszerűen továbbra is összehasonlíthatók az adatok az éveken belül.

Magyarországon a *középfokú oktatás* egyéni megtérülési rátája a férfiak számára 2013-ig nagyjából

megegyezett az OECD-országok átlagában számított megtérülési rátáival, a magyar nők számára az OECD-országokhoz képest valamivel jövedelmezőbb volt középfokú végzettséget szerezni, mint a férfiaknak. Az OECD-országokra számított középfokú megtérülési ráták 2015-ben nőni kezdtek, 2016 után pedig a módszertani változások miatt extrém módon megemelkedtek, Magyarországon csak kisebb elmozdulásokat láttunk, mivel a módszertani változások kevésbé érintették a magyar megtérülési rátákat, mint az OECD-országok átlagában mértéket, mert nálunk a munkanélküli-segély és egyéb transzferek aránya jóval kisebb volt, mint az OECD-országok átlagában, így a módszertani változások kevésbé érintették a magyar elmulasztott kereseteket. Annak, hogy a magyar nők számára mindvégig jövedelmezőbb volt középfokú

² 2016-tól kezdve az elmaradt jövedelmek számításakor már csak a foglalkoztatásból származó jövedelmeket veszik figyelembe, a munkanélküli-ellátásokat és a szociális transzfereket nem. További változás volt, hogy 2016 előtt annak valószínűsége, hogy az egyén jövedelemhez jut, a teljes népességen belüli foglalkoztatási arány alapján számolták, 2016-tól pedig csak az aktív népességen alapuló foglalkoztatási arány felhasználásával. Ezenkívül 2016-tól a hallgatói jövedelmeket is számításba vették az elmaradt jövedelmek számításakor, ezek csökkentették a elmaradt jövedelmeket (lásd OECD, 2019, 105. o.).

kü végzettséget szerezni, mint a férfiaknak, az a legfőbb magyarázata, hogy a nők számára kisebbek voltak az elmulasztott keresetek, így az oktatás költségei.

A felsőoktatás egyéni megtérülési rátája 2011-ben jóval nagyobb volt a magyar férfiak és nők számára is, mint az OECD-átlag. A férfiak megtérülési rátája ekkor több mint 10, a nők megtérülési rátája 5 százalékponttal haladta meg az OECD-átlagot. A felsőoktatás megtérülési rátája a teljes időszakban nagyobb volt a magyar férfiak számára, mint az OECD-átlag, bár 2015–2018-ig csökkenni kezdett, de még így is valamivel az OECD-átlag felett maradt. A magyar nők megtérülési rátája 2015 és 2018 között, átmenetileg az OECD-átlag alá süllyedt, majd 2018-ban és 2021-ben az OECD-átlaggal megegyező volt. A magyar felsőoktatási megtérülési ráta csökkenésének egyik lehetséges oka, hogy 2014 után kezdett el felzárkózni a felsőfokú végzettségük kínálata a felsőfokú végzettségük iránti kereslethez, majd ahogy csökkent a magyar felsőoktatásban a végzettséget szerzők száma 2018 után (lásd a 2.2. és a 6.4. alfejezetet), a megtérülési ráta a férfiak és nők számára is nőni kezdett.

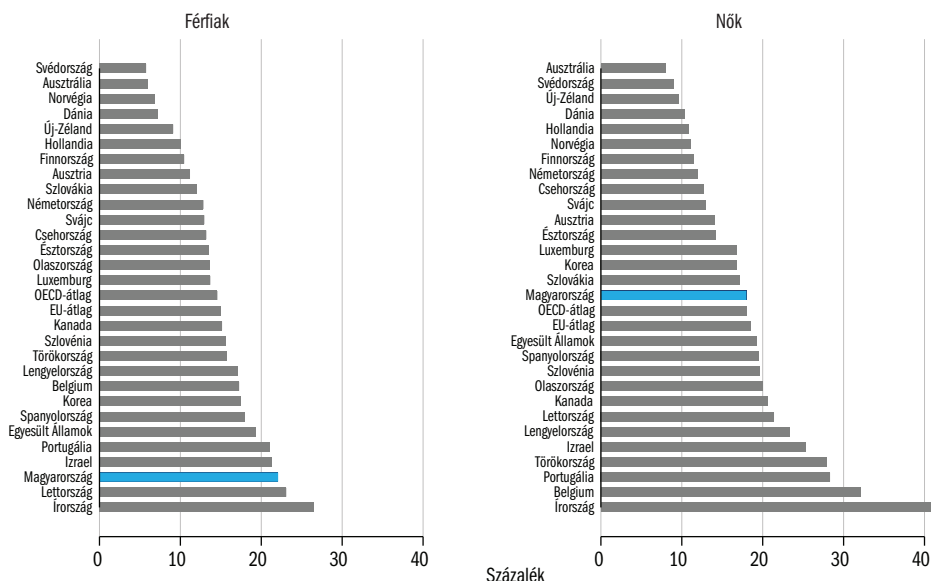
A nők megtérülési rátája az OECD-átlaghoz tért vissza, a férfiaké a megelőző években az OECD-átlaghoz mért korábbi 2–3 százalékpontos előnyből 7 százalékpontra nőtt.

Magyarországon – az OECD-átlaggal ellentétben – a felsőoktatásban való részvételnek nagyobb az egyéni megtérülési rátája a férfiak, mint a nők számára. Ennek egyrészt az a magyarázata, hogy a felsőfokú végzettségű nők kisebb többletkeresetre számíthatnak a középfokú képzettségű nőkhöz képest, mint a felsőfokú végzettségű férfiak a középfokú végzettségű férfiakhoz képest. A 2.7.3. ábra 2021-re részletesen hasonlítja össze az OECD-országokban mért felsőoktatási megtérülési rátákat a nők és a férfiak esetében. A magyar férfiak megtérülési rátája a harmadik legnagyobb az OECD-országok között, a magyar nőké az OECD- és az EU-átlag közelében van, annál valamivel kisebb.

Pénzügyi megtérülési ráták

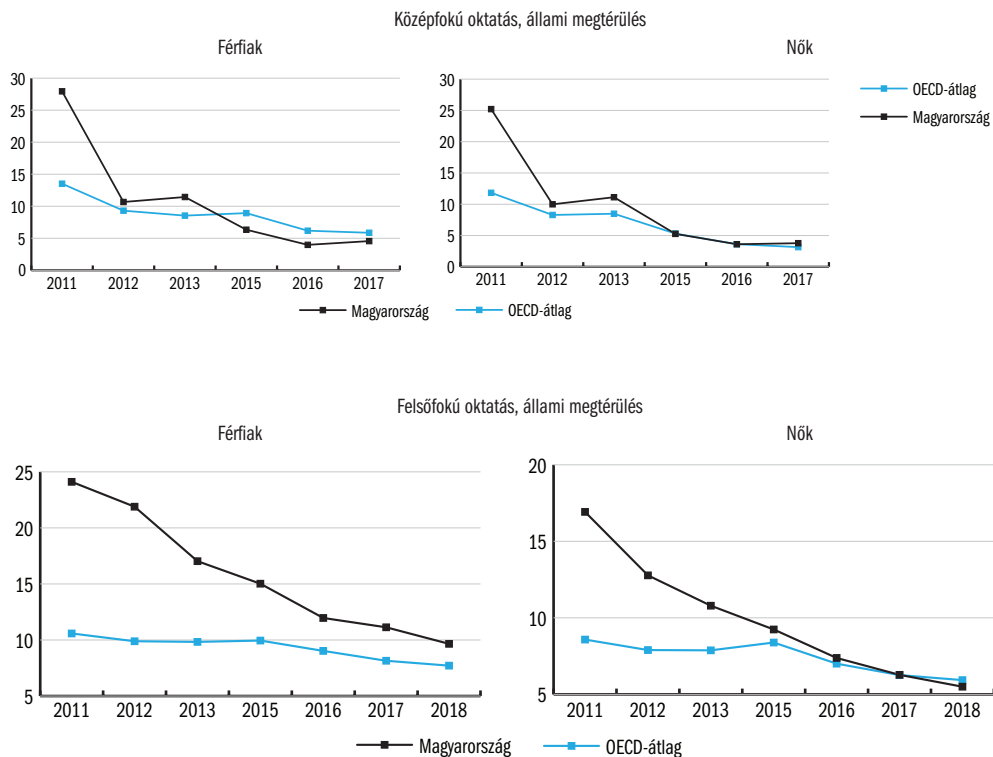
Magyarországon az évek során mind a férfiak, mind a nők számára jelentősen csökkent a középfokú oktatás pénzügyi megtérülési rátája is (a 2.7.4. ábra

2.7.3. ábra: A felsőoktatás egyéni megtérülési rátája az OECD-országokban, százalék, 2021

Forrás: OECD (2024) A4. táblázat adatai.

2.7.4. ábra: A középfokú és felsőfokú végzettség állami (pénzügyi) belső megtérülési rátája Magyarországon és az OECD országokban 2011–2021, százalék

Forrás: OECD *Education at a Glance* című kiadvány megfelelő évei.

felső része). Bár az az OECD-országok átlagában is csökkenő tendencia mutatkozott, Magyarországon nagyobb volt a csökkenés üteme. Ennek az a magyarázata, hogy a költségvetés számára emelkedtek a középiskolai oktatás közvetlen költségei, emelkedtek a közvetett költségek is, az elmulasztott adóbevétel, míg a haszonoldalon az iskolázottsághoz kapcsolható többlet-adóbevétel is csökkent. Igaz, az OECD-országokban csökkent a középfokú oktatás pénzügyi haszna is, de Magyarországon még inkább. Magyarországon sokkal jobban emelkedtek a közoktatás közvetlen és közvetett költségei is, mint az OECD országáiban. Bár a költségoldalon az elmulasztott adóbevétel kevésbé csökkent a nők, mint a férfiak esetében, a haszonoldalon az iskolázottsághoz kapcsolható többlet-adóbevétel is

jobban csökkent esetükben, mert kevesebb lett az iskolázás következtében elérhető többletjövedelem. A nemek közötti különbségek változásai hasonlóak az OECD tagországai között is, bár a különbségek kevésbé jelentősek.

A felsőoktatás esetében is igaz (a 2.7.4. ábra alsó része), hogy a pénzügyi megtérülési ráták trendje csökkent a megfigyelt időszakban mind az OECD-országok átlagában, mind Magyarországon, de a magyar pénzügyi megtérülési ráták sokkal gyorsabban csökkentek, mint az OECD-átlag. Ennek az az oka, hogy Magyarországon nemcsak az elmulasztott adóbevételek és a tandíjak nőttek, de a az iskolázottsághoz kapcsolható többlet-adóbevétel is csökkent az évek során, mivel csökkent a jövedelemadózás progresszivitása. A nők esetében a pénzügyi megtérülési ráta

2018-ra már az OECD-átlag alá került, míg a férfiak esetében továbbra is nagyobb annál. A költségvetési megtérülés szempontjából Magyarországon és az OECD-országok átlagában is igaz, hogy jobban megtérül a férfiak felsőoktatása, mint a nőké. A magyar nők felsőoktatásának pénzügyi megtérülési rátája 2018-ra már az OECD-átlaggal megegyező volt, míg a magyar férfiak pénzügyi megtérülési rátája a teljes időszakban nagyobb volt az OECD-átlagnál.

Az egyéni és pénzügyi megtérülési rátákat összehasonlítva látjuk, hogy férfiaknál és a nőknél is igaz, hogy az egyéni megtérülés sokkal magasabb, mint az állami megtérülés. Ennek egyrészt az az oka, hogy felsőoktatás közvetlen költségeinek a 65–75 százalékát

az állam állja, (ami egyébként jóval kisebb is, mint a 80–85 százalékos OECD-átlag), másrészt az egyéni haszon, az iskolázottsághoz kapcsolható többletkereset jóval nagyobb, mint a pénzügyi haszon: az iskolázáshoz kapcsolható többlet-adóbevételel.

Összefoglalás

Az alfejezetben bemutattuk az oktatás egyéni és pénzügyi megtérülési rátáit a férfiak és nők esetében az OECD átlagában és Magyarországon. A magyar férfiak számára a felsőoktatás egyéni és pénzügyi megtérülése nagyobb, mint az OECD átlagában, a nők és a középfokú oktatás esetében a vizsgált időszak második felében már nem látunk ilyen különbséget.

Hivatkozások

- OECD (2019): [Education at a Glance, 2019](#). OECD Indicators. OECD Publishing, Párizs.
- OECD (2024): [Education at a Glance, 2024](#). OECD Indicators. OECD Publishing, Párizs.
- PSACHAROPOULOS, G. (1985): [Returns to education: A further international update and implications](#). Journal of Human Resources, Vol. 20. No. 4. 583–604. o.
- PSACHAROPOULOS, G.–PATRINOS, H. A. (2004). [Human capital and rates of return](#). Megjelent: *Geraint, J.–Jill,*

- J.* (szerk.): International Handbook on the Economics of Education. Edward Elgar Publishing Limited Cheltenham, 1–57. o.
- SCHULTZ, T. W. (1967): [The rate of return in allocating investment resources to education](#). The Journal of Human Resources, Vol. 2. No. 3. 293–309. o.
- VARGA JÚLIA (1998): Oktatás-gazdaságtan. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest.